

АНДАТПА

6D042000 – «Сәулет» оқу бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алуға арналған Татьяна Анатольевна Гвоздикованың «Қазақстанның мектеп ғимараттарының сәулетін дамыту жолдары» тақырыбына жазылған диссертациясына

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 24 қарашадағы № 941 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасында «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасында білім беру жүйесінің адами капиталды дамытудың басты басымдықтарының бірі ретіндегі рөлі айқындалған. Кез келген мәдени қоғам үшін басты міндет – жас ұрпақты дұрыс тәрбиелеу. Дені сау, алдына мақсат қоя білетін, саналы, рухани бай және адамгершілік қасиетке ие тұлғаны тәрбиелеу - мемлекеттің орнықты қалыптасуының және оның болашақта бейбіт дамуының аса маңызды кепілі» делінген. Қазақстан Республикасының Конституциясы барлық азаматтарға мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алу құқығына кепілдік береді.

Қазақстан Республикасында 1997 жылы «Қазақстан-2030» Даму стратегиясы қабылданды, ол елдің жеті ұзақ мерзімді басымдықтарын айқындады, олардың бірі «Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен әл-ауқаты» болды. Стратегияны іске асыру барысында мемлекет барлық бағыттар бойынша, оның ішінде білім беру жүйесін жақсарту және жаңғырту бойынша дәйекті түрде алға жылжыды. Мәселен, «Қазақстан-2030» даму бағдарламасы бойынша қолжетімді және сапалы білім беруге қатысты жұмыс нәтижесінде балаларды мектепке дейінгі біліммен қамту 65,4%-ға дейін ұлғайтылды, мектепке дейінгі жастағы балалардың 94,7%-ы міндетті мектепалды даярлық бағдарламаларымен қамтылды, сондай-ақ «Қазақстан-2030» стратегиясы енгізілген сәттен бастап елде 942 мектеп салынды. «Қазақстан-2050» Стратегиялық бағдарламасында мемлекет дамуының жаңа саяси бағыты айқындалды, білім беру саласындағы жұмыс басымдықтарының тізбесінде: әлеуметтік жауапкершілік жүйесін дамыту, инженерлік білім беру жүйесін дамыту, білім беру әдістемелерін жаңғырту және басқалар көрсетіледі.

Оқу процесін ұйымдастырудың ерекшелігі, заманауи білім беру бағдарламалары мен озық педагогикалық әдістер мектеп ғимараттары сәулетінің даму тенденцияларына әсер етеді. Қазіргі уақытта мектеп қоғам мәдениетінің базалық құрылымы ретінде анықталған, онда білім алушылардың білім беру процесі шеңберінде дүниетаным, мораль, психологияны қалыптастырудың негізгі процестері өтеді. Сондықтан білім беру саласын жаңғырту тұжырымдамасын сәулет пен педагогиканың өзара іс-қимылы негізінде қарастыру керек, себебі, тұлғаның жаңа түрін құру туралы сөз болып отыр.

Қазақстан аумағында білім беру үдерісі тұжырымдамасының дамуын бірнеше кезеңге бөлуге болады. Білім берудің даму тарихы өте күрделі және ұзақ процесс. Ежелгі өркениеттерден бастап білім бірінші кезекте дінді үйретуге және діни қызметкерлерді даярлауға арналған, ал мектептер ғибадатханаларда болған. Сонымен, Қазақстанда XIX ғасырға дейін тек мұсылман мектептері болды: мектептер мен медреселер, онда олар бірінші кезекте мұсылман дініне үйретілді. Қазақстандағы жалпы білім беретін мектептердің кейінгі дамуы әртүрлі тарихи кезеңдерде бекітілген Конституцияға (негізгі заңға) негізделген. XX ғасырдың басында Кеңестік Социалистік Республикалар Одағында (КСРО) азаматтардың соңғы Кеңес Конституциясының 45-бабында бекітілген білім алу құқығы жарияланды (1977 жылы 7 қазанда қабылданған). Бұл құқық барлығына міндетті сегіз жылдық біліммен, сондай-ақ оқытудың өмірмен және өндіріспен байланысы негізінде орта арнайы, орта жалпы политехникалық, кәсіптік-техникалық және жоғары білім беруді дамытумен қамтамасыз етілді. Сонымен қатар, кешкі және сырттай білім беру формалары дамыды, мектептерде оқыту ана тілінде жүргізілді. Білім беруді дамытудың бұл процесі қазақ қоғамының өмір саласына сандық және сапалық өзгерістер енгізді, бұл мектеп ғимараттарының едәуір санының жұмыс істеуімен расталады.

Тәуелсіздік алған кезден бастап Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатында тек білім беру үдерістерінде ғана емес, сонымен қатар мектептерді сәулеттік жобалауда да реформалар болды. Тәуелсіз Қазақстанда білім беруді дамыту екі негізгі міндетке негізделді: білім беру нысандарының қолданыстағы қорын және білім беру жүйесінің қолда бар оң тәжірибесін сақтау. Жаңа мектептердің құрылысы және қолданыстағы мектептерді күрделі қайта құру басталды. Осы шараларды іске асырудың негізгі себебі: кенттену, демографиялық өсу, білім беру тұжырымдамасының өзгеруі, білім беру ортасын ұйымдастырудың жаңа тәсіліне сұраныс болды. «ҚР-дағы білім» статистикалық деректер жинағының ақпараты бойынша 2019-2020 оқу жылында үш ауысымда 237 мың оқушы оқыды, бұл 138 жалпы білім беру мекемесін құрады, бұл ретте 2018-2019 оқу жылында олардың саны 128, ал бес жыл бұрын 87 болғанын атап өткен жөн. Статистикалық деректерді талдауға сәйкес, мұндай мектептердің көпшілігі Алматы облысында (38) және Шымкентте (17) орналасқан. Шығыс Қазақстан, Павлодар және Қостанай облыстарында үш ауысымды мектептер мүлдем жоқ. Ұсынылған статистикалық мәліметтерге қарамастан, демографиялық өсіммен негізделген мектептердегі орындардың жеткіліксіздігі байқалады.

Алматы қаласы мен жалпы Қазақстан мектептерінде орын тапшылығы проблемасын шешу мақсатында мемлекет «100 мектеп, 100 аурухана» (2007 ж.) сияқты жобаларды, сондай-ақ мемлекеттік және жеке әріптестік негізінде жобаларды әзірлеп, енгізді. Қазір Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 30 қарашадағы қаулысымен бекітілген «жайлы мектеп» білім беру саласындағы ұлттық жоба әзірленді. Жобаның негізгі мақсаты апатты білім беру нысандарын, үш ауысымды оқытуды және орта білім беру нысандарында оқушы орындарының жетіспеушілігін жою болып табылады. Сондай-ақ,

қаламыздың қолданыстағы мектептердегі орындардың жеткіліксіздігі мәселесін шешудің мүмкін нұсқаларының бірі оларды қайта құру болуы мүмкін.

Осы зерттеу тақырыбының өзектілігі келтірілген статистикамен, тәсілдердің өзгеруімен, заманауи білім беру бағдарламаларының ерекшеліктерімен және оқу процесін ұйымдастыру формасымен расталады, мәселенің өзектілігін, сондай-ақ бұл процестердің мектеп ғимараттарының сәулетін дамыту жолдарына әсер ететіндігін дәлелдейді. Қазіргі білім беру бағдарламаларының ерекшелігі және оқу процесін ұйымдастыру формалары мектеп ғимараттарының сәулетін дамыту жолдарына әсер етеді. Цифрлық технологияларды, робототехниканы және бағдарламалауды дамыту, инклюзивті білім беруді енгізу жөніндегі талаптар әртүрлі ерекше бейімділігі бар мектеп ғимараттарының барлық түрлерін сәулеттік ұйымдастыру кезінде есепке алуды талап ететін маңызды аспектілерге айналады.

Бүкіл әлемде, соңғы он жылда салынған мектептер дәстүрлі емес оқу жағдайларын көбірек қолданады, мұнда сыныптар мен дәліздер икемді, күрделі және көп функциялы оқу кеңістігімен ауыстырылады. Бірлескен дизайн тәжірибесі заманауи дизайнерлер мен сәулетшілер үшін ең жақсы жұмыс әдісі болып табылады. Көлемдік-кеңістіктік және сәулеттік-жоспарлау шешімі білім беру процесінің талаптарын ескеретін заманауи мектептердің перспективалық жобаларын жасау үшін сәулетшілер мұғалімдер мен оқушылар жобалау процесіне маңызды мүдделі тараптар ретінде қосылған кезде бірлескен жобалау принципін пайдаланады. Қазіргі заманғы технологиялардың дамуы мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуіне үлкен әсер етеді. Әр түрлі цифрландырудың қарқынды дамуы, соның ішінде жасанды интеллекті әртүрлі салаларда қолдану оларды білім беру процесіне енгізу қажеттілігін туындатты. Бүгінгі таңда бұл процестерді мектеп біліміне енгізу және соның салдарынан ақылды сыныптарды жүзеге асыру үшін жеткілікті негіз дайындалды. Сондықтан зерттеу, білім беру мақсаттары мен жоспарларын әзірлеу, интерактивті оқыту мен инновацияларды іске асыру «ақылды сыныптар» стратегиясын қалыптастыруда негіз болуы тиіс.

Диссертацияның түйінді түсініктері мектеп ғимаратының сәулетіне әсер ететін білім беруді дамытудың негізгі тұжырымдамаларын анықтау үшін «мектеп ғимараттарының сәулетін жетілдіру», «білім беру саласын жаңғырту тұжырымдамасы» және «инклюзивті білім беру» терминдерін анықтауы керек.

Зерттеу нысаны: Қазақстанның мемлекеттік және жеке меншік мектеп ғимараттарының сәулеті.

Зерттеу пәні: білім беру ерекшеліктерін ескере отырып, мектеп ғимараттары мен кабинеттерін шешудің архитектуралық-жоспарлау, функционалдық, көлемдік-кеңістіктік тәсілдері (STEM, инклюзия, қауіпсіздік мәселелері, қосымша білім беру қызметтері - музыкалық, математикалық, дене шынықтыру, көркемдік, мамандандырылған).

Зерттеудің мақсаты Қазақстанның мектеп ғимараттарын сәулеттік ұйымдастырудың даму ерекшеліктерін анықтау болып табылады.

Алға қойған мақсатқа жету үшін **зерттеудің міндеттері** анықталды:

- зерттеу тақырыбы бойынша теориялық базаны және мұрағаттық материалдарды зерделеу;
- XX ғасырдағы Қазақстандағы мектеп ғимараттарының сәулеттік-типологиялық ерекшеліктерін анықтау;
- XXI ғасырдың басындағы мектеп ғимараттарының сәулеттік-композициялық шешімінің ерекшеліктерін анықтау;
- заманауи білім беру бағдарламаларының ерекшеліктерін және мектеп ғимараттарын кеңістікте ұйымдастыруға қойылатын талаптарды зерттеу;
- инклюзивті ортаны ұйымдастырудың негізгі критерийі ретінде Қазақстанның мектеп ғимараттарының әмбебап дизайн талаптарына сәйкестігіне салыстырмалы талдау жүргізу;
- Қазақстандағы перспективалы мектеп ғимараттарының сәулеттік шешімінің теориялық моделін әзірлеу.

Тақырыпты зерттеу дәрежесі

Диссертациялық зерттеу тақырыбының зерттелу жағдайын анықтау үшін сәулет саласындағы жетекші зерттеушілердің жұмыстары қаралды, олардың еңбектері әртүрлі дәрежеде жалпы сәулет және әсіресе мектеп ғимаратын дамыту мәселелерін ашады.

Қазақстан қалаларында сәулет өнерін дамыту мәселелері: Г.С. Абдраилова, А.С. Еспенбет, Г.Д. Мәуленова, А.Р. Сабитов және т. б. жұмыстарында қарастырылған.

Мектеп ғимараты сәулетінің мәселелерін әртүрлі ғалымдар өз зерттеулерінде қарастырды: С.П. Ахметова, Е.А. Булгакова, О.А. Буник, С.С. Ванеян, М.В. Верхотурова, Е.О. Гладкова, М.С. Иршидат, Г.В. Коблашова, Н.А. Консулова, Б.Л. Крундышев, М.С. Макарян, А.В. Миронюк, Л.Б. Мирчевская, М.И. Мотылева, Г.И. Наумкин, Л.Т. Нуркушева, С.В. Позняк, Н.С. Придонова, С.П. Славинский, С.С. Тиллоев, Л. Тица, Э.З. Тургумбекова, Н.М. Хутейт, Т.Ю. Шманкевич.

Мектеп ғимараттарының типологиясы мәселелерін зерттеуді көптеген ғалымдар жүргізді, мысалы: Д.А. Амандыкова, А.Т. Газизова, Б.А. Глаудинов, Е.Б. Дворкина, В.И. Ежов, С.Г. Змеул, А.В. Зудин, С.Я. Кузнецов, Т.К. Магула, Е.В. Пименова, В.В. Смирнов, В.И. Степанов, А.К. Чалдымов және басқалар.

Ғалымдар Г.А. Градов, В.И. Жердев, А.В. Махровская, М.С. Мягкова, Б.М. Полуя, И.В. Пономарева, И.Б. Федорова, А.К. Чалдымова, Л.Н. Чеховтың жұмыстарында **мектеп ғимараттарын жобалаудың қала құрылысы мәселелеріне** аз көңіл бөлінбейді.

Міндетті білім беруді дамытудың тарихи кезеңдері Н.К. Гуркина, М.В. Зелева, Г.А. Романова, Л.И. Рубина, М.Н. Руткевичтің еңбектерінде зерттелген.

Педагогика және психология саласындағы әртүрлі аспектілерді зерттеуге үлкен үлес қосқан ғалымдар: И.В. Абдулкаюмова, Ш.А. Амонашвили, Н.П. Афанасьева, В.М. Бехтерев, С.В. Вахрушев, И.Г. Вахрушева, Л.С. Выготский, П.Я. Галперин, А.В. Гордеева, Е.И. Ильин, А.Н. Леонтьев, А.С. Макаренко, Л.Э. Пробст, А.Н. Саблина, Т.А. Славина, В.А. Сухомлинский, Л.М. Фридман, В.Ф. Шаталов, Н.Л. Шпарева, Д.Б. Эльконин.

Диссертациялық зерттеулерінде **инклюзивті білім беру мәселелерін** қарастырған ғалымдар: М.С. Астоянц, Н.П. Артюшенко, А.А. Дарган, М.А. Даниэль, И.М. Донкан, Т.Г. Зубарева, Г.Г. Карпова, Ю.В. Мельник, Э.К. Наберушкина, О.С. Панферова, И.Г. Россихина, А.С. Сиротюк, В.И. Трофимова, С.А. Черкасова, А.Я. Чигрина; инклюзивті білім берудің ерекшелігі бойынша зерттеу нәтижелері С. Boyle, V.M.T. Espinoza, B. Moore, C. B. Wade, S. Woodcock сияқты авторлардың ғылыми мақалаларында көрсетілген.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы Қазақстанның мектеп ғимараттарының перспективалы типтері үшін сәулеттік шешімнің теориялық моделін әзірлеу болып табылады.

Диссертациялық зерттеу нәтижелерінің дұрыстығы натуралық зерттеулер, социологиялық сауалнама, жұмыстың мақсаты мен қойылған міндеттерге сәйкес келетін зерттеу әдістерімен расталады.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері. Зерттеу заманауи ғылыми тәсілдер негізінде жүргізілді: зерттелетін тақырып бойынша деректерді зерттеуге, жүйелеуге және талдауға мүмкіндік беретін кешенді және жүйелік. Жұмыста зерттеудің негізгі жалпы ғылыми теориялық және эмпирикалық әдістері қолданылды:

- Қазақстанның мектеп ғимараттарының дербес түрі ретінде қалыптасуын талдаудың тарихи-хронологиялық әдісі;
- мектеп ғимараттарын сәулеттік-типологиялық дамытудың ғылыми-теориялық әдісі;
- мектеп ғимараттарын жобалаудың шетелдік және отандық тәжірибесін сәулеттік шешудің жобалық-салыстырмалы әдісі;
- қазіргі білім беру бағдарламаларының ерекшелігін дамытуды талдаудың ғылыми-әдістемелік әдісі;
- әлеуметтанулық зерттеу әдісі;
- Алматы қаласындағы мектеп ғимараттарын натуралық зерттеу әдісі;
- Қазақстанның мектеп ғимараттарының перспективалық типтерін сәулеттік шешу модельдерін тұжырымдамалық әзірлеу әдісі.

Зерттеу гипотезасы білім беру бағдарламаларының тұжырымдамалары және қазіргі мектептердегі озық педагогикалық әдістер мен білім беру үрдістерін пайдалану сәулет-жоспарлау, көлемдік-кеңістіктік шешімдерді жетілдіруді және интерьер кеңістігін сапалы қайта құруды, Қазақстанның мектеп ғимараттарының аумақтарын абаттандыруды талап етеді.

Диссертацияның ғылыми-теориялық маңыздылығы білім алушылардың барлық топтары үшін жалпыға қол жетімділік қағидаттарын ескере отырып, сондай-ақ тұлғаның жан-жақты даму қажеттіліктерін ескере отырып, мектептерді қалыптастыру қажеттілігін анықтаған әлеуметтанулық сауалнама шеңберінде алынған нәтижелерді пайдалану.

Диссертацияның практикалық маңыздылығы білім беру саласындағы заманауи тенденцияларды ескере отырып, әртүрлі типтегі мектеп

ғимараттарын жобалау кезінде сәулеттік шешімдер спектрін кеңейту болып табылады.

Ғылыми нәтижелерді сынақтан өткізу және енгізу «Заманауи мектеп ғимараттарын ұйымдастыру принциптері» оқу құралында қарастырылған. Оқу құралы Халықаралық білім беру корпорациясында В073-«Сәулет» білім беру бағдарламалары тобының студенттерін даярлау шеңберінде қолданылады. Диссертациялық зерттеу нәтижелері 2023 жылы «Элит Проект Инжиниринг» ЖШС жобалық практикасына енгізілді.

Жұмыс құрылымы мен көлемі. Диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздер тізімінен және қосымшалардан тұрады. Барлық жұмыс 189 бетте көрсетілген, оның негізгі мәтіні 121 бет және 46 бет қосымшалар, пайдаланылған дереккөздер тізімі 265 атаудан тұрады.

Қорғауға шығарылады:

– ХХ және ХХІ ғасырдың басындағы Қазақстанның мектеп ғимараттары құрылысының архитектуралық-типологиялық ерекшеліктерінің хронологиялық даму схемасы болып жатқан өзгерістерге негізгі кезеңдерді, типологиялық өзгерістерді, әлеуметтік, саяси, экономикалық және тарихи факторлардың әсерін көрсетеді;

– Қазақстан мен шет елдердің мектеп ғимараттарының архитектуралық-композициялық шешімдерінің аналитикалық кестесі: сәулет-жоспарлау, көлемдік-кеңістіктік шешімдер, түс-колористикалық және стилистикалық ерекшеліктер, қала құрылысының орналасуына және басқа факторларға байланысты мектеп модельдері;

– мектеп ғимараттарының сәулет-типологиялық шешіміне қойылатын заманауи білім беру бағдарламаларының негізгі талаптары: функционалдылық, бейімделу, қауіпсіздік және инновация;

– Қазақстанның қолданыстағы мектеп ғимараттарының кедергісіз кеңістік, қолжетімділік, инклюзивті білім беру және қауіпсіздік талаптарына сәйкестігін талдау;

– өткізілген социологиялық сауалнама негізінде анықталған мектеп ғимараттарының сәулеттік-жоспарлау және көлемдік-кеңістіктік шешімдерін қалыптастыруға әсер ететін заманауи білім беру талаптары;

– диссертациялық жұмыс аясында жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде қалыптасқан Қазақстанның мектеп ғимараттарының перспективалық типтері үшін тұжырымдамалық сәулеттік шешімнің теориялық модельдері.

Автор зерттеудің құрамы мен мазмұны бойынша консультациялық көмек көрсеткен ХБК (ҚазБСҚА) оқытушылары мен қызметкерлеріне; Қазақстан Республикасының ғылыми-техникалық кітапханасына, Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасына, Ресей мемлекеттік кітапханасына, «Dissertation Cat» диссертациялар мен авторефераттардың ғылыми-электрондық кітапханасына, «Google» іздеу жүйесіне, «Wikipedia» ақпараттық жүйесіне, зерттеудің әдеби және иллюстрациялық базасын қалыптастыру үшін

қолданылған қорларға; шетелдік ғылыми кеңесші, сәулет кандидаты, ММҚУ ҰЗУ «Сәулет» кафедрасының доценті Ольга Леонидовна Банцеровнаға, сондай-ақ отандық ғылыми кеңесші ХБК (ҚазБСҚА) Дизайн факультетінің зерттеуші профессоры, сәулет кандидаты Дина Әбілмәжыңқызы Амандықоваға алғыс білдіреді.

Жұмыстың негізгі мазмұны

«Мектеп ғимаратының генезисі және тәуелсіз типологиялық бірлік ретінде дамуы» бірінші бөлімінде жалпы қоғам өмірінде білім берудің пайда болуы туралы тарихи анықтама берілген, ежелгі Египетте, Ежелгі Грецияда, Римде, Ресейде оқытуды ұйымдастыру жүйелері қарастырылған. Қазақстанда білім беру жүйесін қалыптастырудың тарихи аспектісі ретінде медреседе оқытуды ұйымдастырудың сәулеті мен ерекшеліктері қарастырылды.

1930 жылдардан бастап Қазақ КСР-де мектеп ғимараттарының үлгілік жобаларын құру тәжірибесі зерделенді, бұл мектеп жобаларының типологиялық өзгерістеріне талдау жасауға мүмкіндік берді. Сәулет-жоспарлау шешімдерінің өзгерістерін талдау әр түрлі факторлардың әсерінен, соның ішінде сол кездегі саяси өзгерістерді ескере отырып, білім беру жүйесіндегі өзгерістерді ретроспективті талдаумен бірге мектеп кеңістігін дамыту мен қалыптастырудың бірқатар негізгі кезеңдерін анықтауға мүмкіндік берді:

- 1917-1950 жылдар. «Революциядан кейінгі кезең». Ол мектептің жеке тәуелсіз типологиялық бірлік ретінде пайда болуының алғашқы қадамдарымен сипатталады (Ресей Кеңестік Федеративті Социалистік Республикасының халық ағарту комиссариатының (РКФСР) тәрбие мен білім беру ісін рухани ведомстводан халық ағарту комиссариатының қарамағына беру туралы қаулысы (1917).); Ресей Кеңестік Федеративтік Социалистік Республикасының (РКФСР) Халық Комиссарлары Кеңесі «Шіркеуді мемлекеттен және мектептен бөлу туралы» қабылдаған Жарлық (1918), РКФСР Халық Комиссарлар Кеңесінің «Ұлттық азшылық мектептері туралы» қаулысы (1919); «КСРО бастауыш және орта мектебінің құрылымы туралы» Бүкілресейлік Коммунистік партияның Орталық Комитетінің (ВКП ОК) қаулысы»(1934 ж.); «Қазақ КСР жоғары және орта білім беруді одан әрі дамыту шаралары туралы» БКП ОК қаулысы (1947 ж.);

- 1950-1980 жылдар. Типтік дизайнды енгізу. Бұл кезең «Қазгорстройпроект» жобалау институтының 640, 690 және 964 оқушыға арналған бірқатар типтік жобаларды әзірлеуімен, сондай-ақ әр түрлі оқушыларға арналған мектеп-интернаттардың пайда болуымен ерекшеленді. Осы кезеңде білім беру жүйесінде үнемі өзгерістер болды, сонымен қатар мектеп жасындағы балалардың саны тез өсті, олар оқушы орындарымен қамтамасыз етілуі керек еді. Әзірленген үлгілік жобалар бойынша мектептердің тұрақты және кең көлемде салынуына қарамастан, аталған факторлар мектеп ғимараттарын жобалауға қойылатын нормативтік талаптарды қайта қарау қажеттілігіне әкелді. Осылайша, 1973 жылы 65-73

«Жалпы білім беретін мектептер мен мектеп-интернаттар» ҚНЖЕ жаңа құрылыс нормалары мен ережелері әзірленді, онда бір оқушыға арналған алаңның жаңа нормалары бекітілді, сондай-ақ рұқсат етілген қабаттылық ұлғайтылды;

- 1980-1990 жылдар. Әзірленген үлгілік жобалар бойынша мектеп ғимараттары құрылысының «көбеюімен» атап өтілді. Айта кету керек, мектеп жасындағы балалардың саны арта берді, бұл үлкен сыйымдылық жобалары бойынша жаңа мектептер салу қажеттілігіне ғана емес, сонымен қатар оларды қайта құру және қайта құру арқылы қолданыстағы мектептерді жаңғырту қажеттілігіне әкелді;

- 1990 жылдан қазіргі уақытқа дейін. Өзгеріс кезеңі. Осы кезеңде білім беру жүйесінде бірқатар реформалар болды, білім берудің жаңа стандарттары мен жобалау нормалары енгізілді. Осы кезеңде мектеп жалпы білім беру қызметтерін ғана емес, сонымен қатар білім алушының жеке басын жан-жақты дамытумен айналысады. Жеке мектептер, әсіресе халықаралық білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын мектептер білім беру мекемесін таңдауда басымдыққа ие болады.

Мектеп ғимараттарын салудың отандық және шетелдік тәжірибесіне талдау жүргізіліп, шетелде және Қазақстанда салынған заманауи мектеп ғимараттарының көлемдік-кеңістіктік және сәулеттік-жоспарлау шешімдеріндегі елеулі айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Жүргізілген талдау негізінде білім беру нысандарын жобалаудағы қазіргі тенденциялар техникалық және ақпараттық прогреспен тығыз байланысты, олар өз кезегінде қазіргі мектептің сәулет-жоспарлау ұйымына қойылатын талаптарға өз түзетулерін енгізеді деген қорытынды жасауға болады.

Бірінші бөлім бойынша қорытындылар:

1. Жалпы білім берудің генезисі мен дамуын және мектепті кеңістік ретінде зерттеу мектептің пайда болуының ежелгі тамыры бар екенін және Ежелгі Египет, Ежелгі Греция және Ежелгі Рим сияқты ежелгі өркениеттерде біздің дәуірімізге дейінгі V ғасырда пайда болғанын анықтауға мүмкіндік берді.

2. 1917 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейінгі мектеп ғимаратының өзгерістерін ретроспективті талдау дамудың 6 негізгі кезеңін анықтады. Әр кезеңдегі мектеп ғимаратының типологиясының өзгеруі қоғамның қажеттіліктеріне байланысты болды.

1) Білім беру процесі жүргізілген мектеп ғимараттарының архитектуралық шешімін «мектептер мен медреселердің» бірінші кезеңі деп атауға болады.

2) екінші кезең «лайықтау» деп аталсын.

3) үшінші кезең – «бейімделу» деп аталатын кезең, оның барысында жалпы білім беретін мектептер бейіндік қажеттіліктер үшін пайдаланыла бастады:

- мүгедек балаларға арналған мектеп интернаттары
- мамандандырылған мектептер (математикалық, музыкалық, спорттық)

4) төртінші кезең - 1955 жылғы «сәулеттегі артықшылықтарды жою туралы» қаулының және 1960 жылдан 1991 жылға дейін созылған құрылыстағы жоспарларды айқындайтын «бесжылдық» деп аталатын қаулының қолданылуымен айқындалатын «типтеу» деп аталады.

5) бесінші кезең 1991 жылдан 2000 жылға дейін мүгедек балаларға арналған нысаналы мекемелер желісінің азаюына және оны соғысқа дейінгі даму деңгейіне қайтаруға әкеп соққан экономикалық тұрақсыздық туралы куәландырады, нәтижесінде бұл кезең тоқырау деп аталады.

6) «қалпына келтіру» жаңа ғасырдың басталуын және мемлекеттің әлеуметтік мәселелерді шешуге назар аударуын бейнелейтін алтыншы кезең болды. 2000-2015 жылдар аралығындағы кезең қоғамдық маңызы бар нысандардың өте белсенді құрылысымен сипатталады (оқытудың әділ нысанын дамыту).

3. Мектеп ғимараттарының типологиялық талдауы дәліздің орналасуы басым екенін анықтауға мүмкіндік берді, онда жеке аймақтар бөлінеді: оқу, спорт, әдістемелік, жалпы мектеп. Сонымен қатар, оқу аймағында физика, химия, биологияны зерттеуге арналған кабинеттер жеке зертханалық блокты құрмайды, бірақ шашыраңқы орналасады.

4. Қазақстан мектептері мен шетелдік мектептердің сәулетін талдау Қазақстандағы мектептердің сәулеттік шешімдері тұжырымдамалық, бейнелі және инновациялық шешімдерде әлемдік аналогтардан төмен екенін көрсетті.

Екінші бөлімде **«Мектеп ғимараттарының заманауи модельдері және олардың жаңа жағдайларға бейімделу қабілеті»** білім берудегі негізгі тенденциялар келтірілген, олардың ішінде жаһандану, ақпараттандыру, ізгілендіру, және білім беру процесін ізгілендіру. Осы бағыттарды зерделеу қазіргі заманғы білім беруді дамытудағы жетекші әлемдік үрдістердің бірі ақпараттық қоғамның негізін қалыптастыратын және ашық ақпараттық кеңістік қағидаттарына негізделетін үздіксіз, ашық білімге көшу болып табылатынын айқындауға мүмкіндік берді.

Зерттеу барысында шетелдік және отандық мектептерде қолданылатын әртүрлі педагогикалық әдістер зерттелді. Зерттелген материал үш негізгі әдісті анықтауға мүмкіндік берді - бұл Мария Монтессоридің педагогикалық әдістемесі, Вальдорф педагогикасы және Реджио Эмилия әдістемесі, оның тұжырымдамалары мектеп ғимараттарының сәулет-кеңістіктік параметрлері мен интерьерін осы оқыту әдістемесін сәтті жүзеге асырудың негізгі компоненттерінің бірі ретінде анықтайды.

Екінші бөлімде жүргізілген зерттеу зерттеушілерді қызықтыратын қазіргі заманғы білім беру саласындағы негізгі бағыттарды анықтауға мүмкіндік берді, олардың ішінде: білім беру технологиялары мен педагогикасы, білім беру психологиясы, білім беру әлеуметтануы, білім беру экономикасы, саясат және білім беру, визуалды және мультимедиялық білім беру, оқу нәтижелерін зерттеу. Зерттеу қазіргі білім берудегі оқытудың негізгі әдістерін анықтауға мүмкіндік берді: STEM, жобалау әдісі, инклюзивті білім беру, ойындарды қолдана отырып оқыту, оқытудың технологиялық тәсілі, жасанды интеллектті

қолдану, жұмсақ дағдыларды дамыту және әр түрлі мектептерде оқушыларды бірлесіп оқыту.

6 (7) жастан 17 (18) жасқа дейінгі балаларды тәрбиелеу және оқыту жүйесін ұйымдастыруға бағытталған Қазақстанның мектептегі білім беру құрылымы айқындалды. Мектептегі білім беру құрылымы үш деңгейден тұрады: бастауыш, негізгі орта және жалпы орта. Деңгейлердің әрқайсысының өзіндік мақсаты бар. Мектеп құрылымының икемділігін, ұтқырлығын және тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында білім берудің әрбір деңгейінің дербестігіне жол беріледі:

- I саты - бастауыш мектеп - Бастауыш білім (1-4 (5) сыныптар);
- II саты - негізгі мектеп - негізгі жалпы білім (5-9 сыныптар);
- III саты - орта мектеп, жалпы орта білім (10-11 (12) сыныптар).

Пандемия (Covid-19) адам өмірінің әртүрлі салаларындағы өзгерістерге әсер еткен факторлардың бірі ретінде осы диссертациялық зерттеудің екінші бөлімінде қарастырылған. Жұмыста пандемияның (Covid-19) әсерінен білім беру саласындағы өзгерістер туралы мәліметтер, атап айтқанда мектеп ғимаратының сәулетіне қойылатын нормативтік және өзге де талаптардың өзгеруіне байланысты мәселелер баяндалады және талданады.

Зерттеу жүргізу шеңберінде екінші бөлімде қоғамның қазіргі білім беру кеңістігіне қойылатын талаптары туралы құнды ақпарат алуға мүмкіндік беретін әлеуметтанулық сауалнама жүргізілді. Сауалнамада қазіргі мектеп оқушылары мен олардың ата-аналарын қызықтыратын оқытудың негізгі заманауи әдістері мен тәсілдері анықталды. Қазіргі мектепте талап етілетін негізгі және қосымша функционалдық аймақтар анықталды. Әлеуметтік сауалнама барысында мектеп ғимаратын жоспарлау ұйымына инклюзивті білім беру бағдарламасын жүзеге асыру аясында тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар тобы айтарлықтай әсер етуі мүмкін екендігі анықталды. Сонымен қатар, инклюзия спектрін анықтау үшін әр түрлі типтегі үш мектепте медициналық қызметкерлер мен педагогтардың кездесулері мен сауалнамалары өткізіліп, әлеуметтік қамсыздандыру мамандарының материалдары зерделенді. Алматы қаласы мектептерінің мысалында әртүрлі типтегі (халықаралық, жеке және мемлекеттік) қолданыстағы мектеп ғимараттарының әмбебап дизайн критерийлеріне сәйкестігіне талдау жүргізілді. Жүргізілген әлеуметтанулық зерттеулер бірқатар факторларды анықтауға мүмкіндік берді, соның негізінде автор мектептің жоспарлау құрылымын ұйымдастыру бойынша теориялық ұсыныстарды тұжырымдап қана қоймай, қолданыстағы мектеп қорын жаңғырту бойынша ұсыныстар әзірледі.

Автордың осы диссертация тақырыбы бойынша зерттелген ғылыми-теориялық материалмен бірге жүргізген әлеуметтанулық зерттеулері инклюзивті білім беру кеңістігін ұйымдастыру бойынша бірқатар негізгі мәселелер мен ұсыныстарды тұжырымдауға мүмкіндік берді, бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған оқу процесін ұйымдастыру тұрғысынан мемлекеттік білім беру стандарттарында (МЖМБС) көрініс тапты. Екінші бөлімде сонымен қатар инклюзивті білім беру ортасының

сәулеттік жоспарлау ұйымындағы қолданыстағы нормативтік талаптар келтірілген.

Екінші бөлім бойынша қорытындылар:

1. Соңғы жылдары білім беру жүйесінде, оның ішінде білім беру бағдарламаларында айтарлықтай өзгерістер болды. Нәтижесінде әр түрлі тенденциялар мен трендтер пайда болды (инклюзивті білім беру, STEM, оқытудың ғылыми-зерттеу және жобалық тәсілдері және басқалары), бұл өз кезегінде қазіргі мектепте функционалды аймақтардың қалыптасуына әсер етеді;

2. Қазіргі заманғы мектеп үй-жайлардың стандартты құрамын ғана емес, сонымен қатар мектеп оқушыларының ойындары мен демалуына арналған аймақтарды да қамтуы керек;

3. Меншік нысаны (мемлекеттік, жеке), сондай-ақ дайындық деңгейі (жалпы білім беру, гимназия, лицей) ата-аналарды таңдау кезінде негізгі болып табылмайды. Кәсіби педагогикалық құрам, ғылыми және зертханалық базалар, жайлы орта, білім беру бағдарламалары – ата-аналарды таңдаудағы негізгі факторлар болып табылады;

4. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту қазіргі білім берудің ажырамас бөлігіне айналды. Мұндай балалар қарапайым мектептерде оқиды. Тірек-қимыл аппараты (ДЦП) бұзылған білім алушылар топтары мектеп ғимаратының жоспарлау құрылымында белгілі бір өзгерістерді талап етеді;

5. 2020 жылғы Пандемия қоғам қызметінің түрлі салаларына, оның ішінде білім беру нысандарын жоспарлы ұйымдастыруға қойылатын талаптарға түзетулер енгізді. Мектеп ғимараты да ерекшелік болған жоқ. Онлайн оқытуға шұғыл көшу, белгілі бір әлеуметтік қашықтыққа деген қажеттілік мұғалімдер мен сәулетшілердің алдына жаңа міндеттер қойды. Әлеуметтік қашықтық бір оқушыға нормативтік рұқсат етілген аумақты ұлғайту қажеттілігін туындатты;

6. Инклюзивті білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қолайлы жағдайлар жасау мектеп ғимараттарын пайдаланушылардың әртүрлілік спектрінің статистикалық деректеріне негізделуі тиіс. Инклюзия спектрі туралы ұсынылған мәліметтер орта білім беру мекемелерінің барлық түрлері: жекеменшік мектептер, мемлекеттік жалпы білім беретін мектептер мен гимназиялар үшін әмбебап дизайн принциптерін қолданудың өзектілігін көрсетеді;

7. Мектеп ғимаратының өзгеруіне әсер ететін негізгі факторлар анықталды: білім алушылар санының өсуі, білім беру бағдарламаларының көп бейінділігінің пайда болуы, білім берудің мемлекеттік стандарттарын өзгерту, қоғамның сұраныстары;

8. Халықаралық бағдарламаларды іске асыратын мектептерде оқытуды ұйымдастыру тәжірибесін талдау оқу процесін ыңғайлы ұйымдастыруды көрсетеді (толық оқу күні, негізгі сабақтардан кейін қосымша дамытушы бағдарламалар мен спорт үйірмелерінің болуы);

9. Әр түрлі типтегі мектеп ғимараттарының кеңістіктік ортасын практикалық зерттеу әмбебап дизайн талаптарына ішінара сәйкестігін

көрсетті. Әмбебап дизайн критерийлері мен принциптері инклюзивті білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын мектеп ғимараттарының заттық-кеңістіктік ортасының жайлылығын арттырудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

«Білім беру тұжырымдамасын дамыту перспективалары және оның Қазақстанның мектеп ғимараттарының сәулетіне әсері» атты үшінші бөлімде әртүрлі білім беру үрдістері мен озық педагогикалық әдістемелердің ерекшеліктерін ескеретін заманауи білім беру кеңістігін сәулет-жоспарлау ұйымына қойылатын талаптар қалыптастырылды.

Зерттеу мектептің әлеуметтену процесіндегі рөлін анықтауға мүмкіндік берді, ол сәулеттік шешімдердің мектептің айналасындағы қоғамдық орталықты қалыптастыруға және қарым-қатынас пен шығармашылық үшін жалпы білім беретін мектеп шеңберінде тартымды кеңістік құруға әсер етуінен тұрады. Мектеп оқушыларды әлеуметтендірудің негізгі нысаны болып табылады. Әлеуметтену процесіне білім беру процесімен қатар мектеп ғимаратының сәулеті де қатысады, дәлірек айтқанда оның функционалдығы мен сәулет құралдарымен жасалған жайлылығы. Зерттеу барысында әлеуметтену процесінде мектеп ғимаратының барлық сәулеттік аспектілерінің рөлі анықталды: мектептің функционалдығы мен жоспарлау ұйымы білім беру процесінің тиімділігін қамтамасыз етуге арналған және қолайлы білім беру ортасын құруға ықпал ететін оқу бөлмелерін, әкімшілік және спорт аймақтарын, кітапхананы және басқа да жалпы мектептік үй-жайларды оңтайлы бөлуде көрінеді; білім беру кеңістігінің эргономикасы мен жайлылығы барлығының денсаулығына әсер етеді оқушылардың да, оқытушылардың да білім беру процесіне қатысушылары; мектеп ғимаратының қауіпсіздігі бейне бақылау жүйелерін, өрттен қорғау жабдықтарын, төтенше жағдайлардан қорғауды және эвакуация жоспарын қамтитын негізгі жүйелермен қамтамасыз етіледі; мектеп ғимараттарының сәулетінде тұрақты сәулет принциптерін, энергияны үнемдейтін және экологиялық технологияларды, жасыл шешімдерді қолдану.

Мектеп ғимараттарын қайта құру кеңістікті өзгертіп қана қоймай, білім беру процесінің өзіне де әсер ету мүмкіндігін ұсынады. Бұл мектеп кеңістігін заманауи білім беру мен қоғамның талаптарына бейімдеуге мүмкіндік береді, сонымен қатар мектептердің аудиториялық қорын ұлғайтуға мүмкіндік береді, бұл оқушы орындарының тапшылығын азайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қайта құру арқылы студенттер мен оқытушылар үшін жағдайды жақсартуға, заманауи технологияларды ескере отырып, заманауи білім беру кеңістігін құруға болады. Қайта құру жобасының нәтижесі тек мектеп ғимараты ғана емес, сонымен қатар жайлы және заманауи білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру кеңістігі болып табылады. Қайта құру бар мектептің күрделі сәулеттік мәселелерін шешуге мүмкіндік беретін қадамдардың бірі ретінде диссертациялық зерттеудің үшінші бөлімінде қарастырылған.

Осы зерттеу барысында алынған нәтижелер негізінде автор вариация принципіне негізделген жалпы білім беретін мектептің теориялық моделін

ұсынды. Мемлекеттік стандарттың талаптарына сәйкес білім беру процесін жүзеге асыру үшін мектеп үй-жайларының минималды тізімі анықталды, оны әр түрлі жағдайларда толықтыруға және кеңейтуге болады, мысалы, аумақтық шектеулерді ескере отырып немесе мектеп таңдаған білім беру бағдарламалары негізінде. Модель үй-жайлардың негізгі функционалды топтарының жиынтығын көрсетеді. Әзірленіп жатқан мектепте қолдануға жоспарланған білім беру бағдарламаларының аумақтық жағдайлары мен сипаттамаларына байланысты модель өзгеруі мүмкін. Үй-жайлардың функционалды құрамы ауылдық жерлер үшін оңтайлы тізімге ие болуы мүмкін, мысалы, Оқушылар саны көп болмайтын және кеңістіктер көп мақсатты болуы мүмкін. Бұл модель мектептегі оқу және жалпы мектеп бөлмелерінің функционалды байланыстарын ескереді.

Білім берудегі озық педагогикалық әдістердің негізгі тұжырымдамаларының бірі балаларды коммуникация құралдары арқылы, яғни қарым-қатынас, талқылау және т.б. арқылы оқыту болып табылады. Осыған байланысты атриум өзгерістер кезінде еріп жүру уақыты немесе бір корпустан екінші корпусқа ауысу орны ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас арқылы білім алушылар арасындағы байланысты қалыптастырудың негізгі орталығы бола алады. Мұндай кеңістік мектеп қоғамдастығының мүшелеріне қарым-қатынас жасауға және нәтижесінде әлеуметтенуге мүмкіндік береді. Оқудан алшақтатылған жалпы тақырыптар бойынша осындай кеңістіктегі қарым-қатынас немесе әртүрлі сыныптар мен жастағы оқушылар арасындағы нақты оқу міндеттерін талқылау білім алушылар арасындағы ресми кедергілерді азайтуға немесе толығымен жоюға мүмкіндік береді.

Зерттеу авторға мектептің теориялық моделін жасауға мүмкіндік берді, онда коммуникациялық кеңістіктер - атриумдар, рекреациялар, демалыс аймақтары, галереялар - басқа функционалды аймақтар орналасқан мектеп ғимаратының орталық өзегіне айналады. Бұл орталық немесе «негізгі» кеңістіктер тек мектептегі іс-шараларды өткізу үшін ғана емес, сонымен қатар оқу мақсаттары үшін де пайдаланылады: қонақтардың дәрістерін, оқу конференцияларын және т.б. ұйымдастыру үшін.

Әзірленген модельдер білім беру процесінің нақты міндеттері үшін мектеп кеңістігін өзгерту және бейімдеу мүмкіндіктерін ескереді және әртүрлі жағдайларда білім беру үрдістерінің өзгеруін ескереді.

Үшінші бөлім бойынша қорытындылар:

1. Мектептердегі оқушы орындарының тапшылығын қысқартуға және қазіргі білім беру талаптары контекстінде білім алушылар мен педагогтер үшін жағдайларды жақсартуға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар өз жоспарына толық сәйкес жүзеге асырылмайды;

2. Мектеп ғимаратын қайта құру бойынша әзірленген іс-шаралар жоспары Жалпы мектептегі білім беру саласындағы проблемаларды шешу мақсатында қысқа мерзімде іске асырылуы мүмкін;

3. Заманауи білім беру бағдарламаларының тұжырымдамалары мектеп ғимараттарын жобалаудағы келесі тенденцияларды анықтайды: экологиялық

таза, психологиялық жайлылық, стандартты емес шешімдер, жеке траекториялар, визуалды әртүрлілік, мектептің қоғаммен өзара әрекеттесуі.

4. Заманауи мектеп кеңістігінің жобаланған модельдері заманауи білім беру талаптарын ескереді, мысалы:

- білім алушымен жұмыс сипатын өзгерту қағидаты бойынша ішкі кеңістікті өзгерту мүмкіндігі (білім алушы-білім алушылар легі);
- ашық кеңістікті пайдалану;
- оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың әртүрлі түрлері (жеке немесе топтық жұмыс, жобалық жұмыс немесе ойын жаттығулары);
- терроризмге қарсы іс-шараларды ескеретін қауіпсіз кеңістікті қалыптастыру;
- атриум және рекреациялық кеңістіктерді жалпы мектеп мақсатында да, оқу мақсатында да пайдалану;
- білім алушылардың денсаулығын сақтау және жақсарту үшін жағдайларды қамтамасыз ету;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға білім беруді қамтамасыз ететін оқу және зертханалық жабдықтардың, жалпы мектептік коммуникациялардың болуы;

5. Әзірленген модельдердің принциптері жаңа құрылыста да, мектеп ғимараттарын қайта құру жобаларын жүзеге асыруда да қолдануға болатын әртүрлі бағдарламаларды жүзеге асыратын мектептердің білім беру кеңістігі үй-жайларының функционалдық байланыстарын қалыптастыруды көрсетеді;

6. Үй-жайлардың топтары анықталды, олардың комбинациясы мектеп кеңістігін «икемді» және заманауи білім беру жағдайларына бейімдеуге мүмкіндік береді.

7. Халықаралық білім беру стандартының бағдарламаларын іске асыратын мектеп неғұрлым перспективалы болып айқындалады. Мұндай мектеп міндетті оқытудың және оқу процесінде баланың жеке басын жан-жақты дамытудың барлық қажеттіліктерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мұндай оқытуды жүзеге асыруға арналған функционалдық аймақтар жиынтығы мектеп кеңістігін сәулеттік-жоспарлау ұйымдастыруға айтарлықтай әсер етеді.

8. Инклюзивті білім беру әділетті және тең құқықты қоғам құрудың негізгі компоненттерінің бірі болып табылады, онда әркім тең құқыққа ие болады. Жалпы прогресс, жаһандану және тез өзгертін білім беру ландшафты аясында білім берудің рөлі мен маңыздылығын төмендетуге болмайды.

Қорытынды

Қазіргі мектеп-бұл көпфункционалды объект, оның тиімділігі білім беру және сәулет мәселелерін сауатты біріктіруге және шешуге байланысты. Мектеп ғимараттарын жобалайтын сәулетшілер білім беру процесінің тікелей стейкхолдерлеріне айналады. Осы диссертациялық зерттеуде әрбір азаматқа Қазақстан Республикасының Конституциясымен кепілдік берілген міндетті

білім беру мәселелері қаралды. Айта кету керек, қазіргі жағдайда білім беру тек білім алу ғана емес, бұл сыни ойлау қабілеті бар, Тәуелсіз іс - әрекетке қабілетті (материал жинау, жүйелеу, жоспарлау және жауапты шешім қабылдау), қоғамда өмір сүруге дайын, еңбек қызметі және қазіргі әлемнің шындығына бейімделе алатын дамыған тұлғаны тәрбиелеудің күрделі процесі. Білім-бұл баланың ресми және бейресми институттардан өтуіне мүмкіндік беретін процесс. Білім беру кеңістігі білім беру процесінде маңызды рөл атқарады.

Мектеп жеке ғимарат ретінде бірден пайда болған жоқ. Бүкіл әлемде мектеп соборларда немесе мешіттерде болған монастырьлардың немесе храмдардың бөлігі болды. Бұрынғы Кеңес Одағы аумағында жеке мектеп ғимараттарын салу қажеттілігі 1918 жылы шіркеуді мемлекеттен және мектепті шіркеуден бөлу туралы жарлық шыққан кезде пайда болды. Сол кезде жалпыға бірдей міндетті тегін білім беру қағидаты алғаш рет енгізілді. Бұл заңдардың қабылдануы жеке сәулет нысандары ретінде мектеп ғимараттарын салудың бастапқы нүктесіне айналады.

Қазақстанда білім беруді дамыту және мектеп мекемелерінің пайда болу жолы өте қиын болды, біздің міндетіміз-ата-бабаларымыздың еңбегін бағалау және білім беру мен қоғамның заманауи талаптарын ескере отырып, мектеп ғимараттарын жобалау мәселелерін дамыту.

Бұл зерттеуде бірқатар мәселелер қарастырылды: мектептің қалыптасуы мен білім берудің тарихи мәселелері, мектеп ғимаратының эволюциясы және білім беру жүйесінің дамуы зерттелді. Осы зерттеуді жүргізе отырып, автор гипотезаны анықтады, ол білім беру бағдарламаларының тұжырымдамасы және заманауи мектептерде озық педагогикалық әдістерді қолдану сәулет-жоспарлау және көлемдік-кеңістіктік шешімдерге айтарлықтай әсер етуі мүмкін деген болжам жасады. Зерттеу барысында зерттеудің теориялық және эмпирикалық әдістері қолданылды, мысалы: зерттеу тақырыбы бойынша теориялық базаны және мұрағаттық материалдарды зерттеу; мектепті қалыптастыру мәселесі бойынша ретроспективті талдау жүргізу; заманауи білім беру бағдарламаларының ерекшеліктері, қазіргі мектептерде қолданылатын әртүрлі тенденциялар мен әдістер зерттелді; мұғалімдермен және басқа қызметкерлермен әлеуметтанулық сауалнама және әңгімелер жүргізілді ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту процесіне тікелей қатысады. Жұмыста дәстүрлі оқыту өзектілігін жоғалтқаны туралы келтірілген фактілер негізінде мектеп ғимараттарын жобалаудағы жаңа тәсілге деген сұраныс негізделеді. Осы зерттеулердің барлығы бірқатар тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді:

1. Заманауи кезеңде озық педагогикалық әдістер, білім беру тенденциялары мен бағдарламалары, сондай-ақ оқыту тәсілдері мектеп ғимараттарын жобалау стандарттарын қайта қарау және сәулет-жоспарлау шешімдеріне қойылатын талаптарды өзгерту қажеттілігін талап етеді. Заманауи білім беру ортасын жобалаудың негізгілері экологиялық тазалыққа, психологиялық жайлылықты құруға және архитектуралық шешімдер арқылы

жеке білім беру траекторияларын қолдауға қойылатын талаптар болып табылады;

2. Көрнекі әртүрлілік, стандартты емес архитектуралық шешімдер, мектеп ғимараттарының сәулетінде екпін нүктелерін қолдану оқуға деген қызығушылықты оятуға, оқушыларды тек оқуға ғана емес, өзін-өзі дамытуға шабыттандыруға және ынталандыруға қабілетті білім беру ортасын құруда маңызды рөл атқарады;

3. Қазақстанда қолданыстағы білім беру бағдарламаларын зерделеу және оларды салыстырмалы талдау мемлекеттік стандартқа сәйкес міндетті білім беру бағдарламаларын ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың қосымша жан-жақты дамуын ұсынатын халықаралық білім беру бағдарламаларын іске асыратын мектеп неғұрлым перспективалы болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді;

4. Covid-19 пандемиясы кезінде алынған онлайн оқытуға көшу тәжірибесі, сондай-ақ пандемия кезінде мектептер ішіндегі білім беру процестерін іске асыруды жалғастыру мектеп ғимараттарын жобалау бойынша нормативтік талаптарға түзетулер енгізу қажеттілігін анықтады, мысалы, нормативтік аумақтарды өзгерту (ұлғайту), жеке сабақтарға немесе шағын топтардағы сабақтарға арналған үй-жайлардың көбірек болуы, сондай ақ білім беру мекемелерінің жақсы дамыған техникалық инфрақұрылымының болуы;

5. Инклюзивті білім беру Қазақстандағы білім беру траекторияларының перспективалы түрлерінің бірі ретінде кедергісіз білім беру кеңістігін, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту үшін қолайлы ортаны ұйымдастыруға қойылатын талаптарды белгілейді. Мұндай жағдайлар сәулет-жоспарлау шешімдерінің көмегімен, сондай-ақ мектеп ғимаратының ішкі кеңістігін әмбебап жобалау критерийлерін қолдануды ескере отырып жасалуы мүмкін.

6. Сәулет тұрғысынан білім беру саласындағы бар проблемаларды шешу үшін мемлекеттік бағдарламаларды енгізу тәжірибесі олардың іске асырылуының көзделген жоспарға қатысты толық емес сәйкестігін анықтады, одан мұндай бағдарламаларды енгізу қазіргі жағдайдың өзгеруіне толық әсер етпеуі мүмкін деген қорытынды жасауға болады;

7. Қазақстандағы мектеп ғимараттарының перспективалық типтерінің әзірленген модельдері оқытылған педагогикалық әдістемелердің, білім беру үрдістерінің, бағдарламалардың талаптарын, сондай-ақ мектеп ғимаратының білім беру кеңістігіне қойылатын қазіргі қоғамның талаптарын ескереді. Айта кету керек, бұл модельдер жеке-жеке де, әр түрлі комбинацияларды құра отырып, жобалық тәжірибеде болуы және қолданылуы мүмкін.

Осылайша, бұл зерттеу зерттеудің бастапқы кезеңінде белгіленген гипотезаны растайды. Заманауи білім беру бағдарламаларын зерделеу қазіргі заманғы мектеп әртүрлі мәселелерді шешіп, қазіргі жаһанданған және мәдениетаралық қоғамның талаптарына жауап беруі керек екенін көрсетті.

Диссертациялық зерттеу аясында алынған қорытындылар негізінде мектеп ғимараттары сәулетінің дамытудың келесі перспективалары ұсынылуы мүмкін:

1. Мектеп құрылымдарының бейімделу принциптерін қолдана отырып, мектеп ғимараттарын жобалау және икемді жоспарлау шешімдерін қалыптастыру оқытудың әртүрлі әдістері мен тәсілдерін жүзеге асыруға ықпал етеді, сондай-ақ мектептердің білім беру кеңістігін білім беру үрдістерінің талаптарына бейімдеуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде болашақта білім беру траекторияларының өзгеруін ескере отырып, білім беру талаптарына сәйкес келетін мектепті заманауи етеді.

2. Мектеп ғимараттарын олардың даму перспективаларын ескере отырып жобалау кезінде психологиялық және эстетикалық жайлылық талаптарына жауап беретін мектептің ішкі кеңістігін құруға назар аудару қажет, өйткені диссертация аясында жүргізілген зерттеу негізінде мектеп барлық уақытта білім алу орны ғана емес, сонымен бірге тұлғаның психологиялық дамуына әсер етіп, сонымен қатар адамның жеке басының қалыптасуына ықпал ететіндігі анықталды;

3. Мектеп ғимараттарын жобалауда тұрақты сәулет принциптерін қолдану, инновациялық технологиялар мен экологиялық шешімдерді енгізу экологиялық қауіпсіздік талаптарына жауап беретін нысан құруға мүмкіндік береді, бұл бүгінгі таңда маңызды және болашақта одан да маңызды болады;

4. Оқушыларды әлеуметтендіру және әлеуметтік бейімдеу нысандары ретінде мектеп ғимараттарын жобалау мектептің қоршаған ортамен өзара әрекеттесу принциптерін ескере отырып, сондай-ақ сәулет өнерінің мәдени және аймақтық мәселелерін ескере отырып жүргізілуі керек.

Осы ұсыныстардың барлығы экология, энергия тиімділігі, қауіпсіздік және жайлылық талаптарына сәйкес келетін мектеп ғимаратын құруға мүмкіндік береді. Мұндай мектеп ұзақ уақыт бойы білім беру мен қоғамның сұраныстарына жауап береді, сондай-ақ осы принциптер бойынша әзірленген сәулет нысаны оқушыларды оқуға және өзінөзі дамытуға қызықтыру және ынталандыру үшін пайдаланылады.

Мектеп ғимараттарының сәулетін зерттеу зерттелетін мәселелерді кеңейтуге мүмкіндік береді. Қазақстан үшін осы тақырыпты зерделеу қазіргі заманғы мектеп ғимараттарының жобаларын іске асыру үшін қолданылатын сындарлы шешімдердің бағытын зерделеумен, сондай-ақ модульдік жобалау кезінде әртүрлі сындарлы жүйелерді қолдану мүмкіндіктерін зерделеумен жалғастырылуы мүмкін.

Диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша жарияланымдар:

1. Гвоздикова Т.А. Современные тенденции в образовании и архитектура современной школы // «Вестник современных исследований». – 2018. - Выпуск № 12-15 (27). – С. 79-83

2. Gvozdikova T., Nurkusheva L., Isniyazov Z., Yestemessova A., Gumenyuk V. Inclusive public space as a principle of understanding of cultural diversity // EurAsian Journal of BioSciences. – 2020. – P. 6371-6376.

3. Gvozdikova T., Amandykova D. Promoting Inclusive Education in Kazakhstan: Environmental and Architectural Aspects // ISVS e-journal. – 2023. -Vol. 10, Issue 4. – P.201-210.
4. Гвоздикова Т.А., Горячих В.А. Медресе как прототип современной школы // XX Международная научно–практическая конференция им. В. Татлина. – Пенза, 2024. – С.177–183.
5. Гвоздикова Т.А. Современные методы образования. Инклюзивное образование // Международная научная конференция «Progress in Science». - Brussels, Belgium 2024. – P. 118-126.
6. Гвоздикова Т.А., Влияние социологических данных на проектирование школьных зданий: результаты социологического опроса и их практическое значение // X международная научная конференция. Торонто. Канада. 02-03.05.2024. с. 5-13.
7. Gvozdikova T., Bryantsev A.A., Modern educational space as a result of reconstruction school buildings // QazBSQA Хабаршысы. №4 (94). - 2024. С. 52-63.
8. Glaudinova M.B., Gvozdikova T., Bryantsev A.A., Modern educational strategies and school architecture: mutual influence and syncretism // QazBSQA Хабаршысы. №4 (94). - 2024. С. 64-79.
9. Gvozdikova T., Saibulatova A.S., Ostapenko I.I., Bancerova O.L., Functional zoning and improvement of school territories in the development of a general plan // QazBSQA Хабаршысы. № 1(95). - 2025. С. 7-20.
10. Gvozdikova T., Yespenbet A., Karabalayeva B., Amandykova D., Zayats I., Sartayev D., Global and regional factors affecting the principles of formation of the architecture of school buildings of specialized education // Facilities (ISSN: 0263-2772) in Volume 43, 2025. Баспаға қабылданды.